

Alledaagse geschiedenis

Boekhandel Kemink

Daan Thoomes

Elke tijd kent zo zijn eigen kenmerken

Door te vergelijken tussen wat vroeger was en hoe het nu is, blijkt vaak al snel wat veranderd is. In veel gevallen héél veel. Om een bepaalde historische periode enigszins te begrijpen zijn vaak verschillende bronnen noodzakelijk. Boeken, tijdschriften, kranten, manuscripten in archieven, dagboeken, schilderijen en nog veel meer. De amateurhistoricus kan hier dikwijls nog wel een originele bron aan toevoegen. Zo kunnen bijvoorbeeld ook beschrijvingen van markten en winkels vaak veel vertellen over de mentaliteiten en gewoonten in bepaalde perioden. In het dagelijks leven zijn winkels vaak heel typerend. Qua sfeer en producten vaak afgestemd op de leefgewoonten van bepaalde bevolkingsgroepen. Enkele generaties terug hadden de Parijzenaars al hun 'Oude Dame' (de Samaritaine) en weten we door Emile Zola's *Au bonheur des dames* iets van de sfeer in die eerste warenhuizen.

Londen had zijn deftige Harrods in Dover Street en het wat minder pretentieuze Selfridges in Oxford Street waar werkelijk van alles te koop was. In Cambridge, in Trinity Street, was Heffers Bookshop gevestigd, een geruchtmakende boekwinkel ('known all over the world'), daterend uit de negentiende eeuw. Vóór de 'digitale revolutie' was dat een grote academische boekhandel waar je echt je hart kon ophalen op bijna elk terrein, eveneens één van de vele leveranciers van de Universiteitsbibliotheek Utrecht. In het digitaliseringstijdperk nog steeds een prettige boekhandel maar nu met gemakkelijke stoelen, een afdeling voor kinderen en zelfs een klein museum.

Studeren aan de (Rijks)universiteit Utrecht

Wie in Utrecht ging studeren, leerde al vrij snel de stad kennen. Want de universiteit bestond uit heel veel instituten die verspreid waren over een groot deel van de stad. Elke afstudeerrichting had zo'n beetje een eigen instituutsadres, vaak met een eigen (gezellig) bibliotheekje. Een groot verschil met de huidige tijd met een grote concentratie in Utrecht Science Park en een grote centrale Universiteitsbibliotheek en nog een kleinere concentratie in de binnenstad.

Studeren aan de universiteit betekende traditioneel hoorcolleges volgen en deelnemen aan responsiecolleges (volgen van werkgroepen onder leiding van een hoogleraar of docent) en de verplichte literatuur bestuderen. Daarna kon een mondeling of schriftelijk tentamen worden afgelegd. Als universitair student was je 'weledelgeboren heer' en 'weledelgeboren vrouwe'. Ik herinner me nog mijn verbazing toen ik dat voor de eerste keer op de post van de universiteit zag staan. Studieboeken konden in de bibliotheek worden geleend. Van de tentamenliteratuur waren altijd meerdere exemplaren aanwezig, maar in veel gevallen werd de verplichte literatuur aangeschaft. Op deze manier bouwde je tijdens de studie alvast een eigen bibliotheekje op. In de academische boekhandels stonden vaak hoge stapels boeken die voor de verschillende studieonderdelen verplicht waren. Voor studenten in Utrecht was er een aantal bekende boekwinkels waaruit gekozen kon worden. Vaak winkels die al lang bestonden en met deskundige medewerkers. Zo kon je terecht bij Boekhandel Bijleveld (Janskerkhof), Broese (Nachtegaalstraat), Kemink (Domstraat) of Wristers (Minrebroederstraat). Sommige winkels verdwenen uiteindelijk en andere fuseerden onderling of met partners van buiten. Studeren ging uiteraard gewoon door maar op eigentijdse wijze met de computer en soms nog met een boek.

Andere alledaagse herinneringen

In Amsterdam kunnen mensen van middelbare leeftijd zich wellicht nog De Bijenkorf in de jaren 1950 herinneren. Altijd met bijzondere etalages die tot de verbeelding spraken, ook vaak één speciaal voor kinderen. Want kinderen kregen allerwegen meer aandacht. Maar er waren meer karakteristieke winkels: de kledingzaken van Gerzon en van Nieuw Engeland waar men een pantalon of kostuum kon aanschaffen. Voor studenten een drie-delig grijs.

Dat de supermarkt van De Gruyter niet meer bestaat is vooral jammer vanwege de geur van gemalen koffie en het 'snoepje van de week'. Een hele generatie kent dit snoepje van de week niet meer. Daar staat tegenover dat je nu bijna overal van alles kunt kopen. Om nog maar niet te spreken over het winkelen op internet.

Maar in meer opzichten onderscheidt onze tijd zich. Niet in de laatste plaats door veranderingen in taal en gewoonten. Wij gaan nu 'even' naar New

York en met vakantie naar Thailand. In de sport zijn onlangs de 'Dames' en 'Heren' vervangen door 'vrouwen' en 'mannen'. Leerlingen van de Detailhandelschool zijn 'student' geworden en universitaire studenten lopen geen college meer maar gaan 'naar school'.

Theologiestudenten volgen geen inleiding in de wijsbegeerte en de kerkgeschiedenis meer maar in 'traditie en hermeneutiek', geen 'Theodicee' meer maar een onderdeel over 'God en 't Kwaad' en spreken over 'marginale christenen' ofwel 'margarine-christenen'.

Over het doorgeschoten individualisme

Breedvoerig over jezelf praten? Dat dééd je niet. Dat ging tot voor kort nog door voor ongemanierd. Net zo min als je in gezelschap ook niet alsmaar over geld behoorde te praten, hoorde het ook niet om alsmaar over jezelf te praten. Floor Rusman, columniste bij *NRC Handelsblad*, besprak in dit verband het boek *Eeuwelingen*, waarin de journaliste Steffie van den Oord tweeëntwintig honderdplussers interviewde. Daarin komt naar voren dat die gesprekken aanvankelijk vaak wat stroef verliepen, omdat de hoogbejaarden niet gewend waren over persoonlijke dingen te praten. Er ontstaat een beeld van individuen die vooral bezig waren geweest om plichten te vervullen en doordrongen waren van hun nietigheid. Zoals in de Bachcantate 'Ach wie flüchtig, ach wie nichtig'. In de breed gedragen christelijke moraal ging het eerder om de gerichtheid op en de zorg voor anderen dan de aandacht voor jezelf. Het bestaan was immers ook zo voorbij en wat heeft het leven van de enkeling te betekenen in het licht van de eeuwigheid?

Heel anders is dat in onze tijd. Een privé-mening van een leek is in een actualiteitenprogramma op de televisie belangrijker dan de mening van een deskundige. Want dat komt zo goed over en is zo 'herkenbaar'. Niet meer die knagende innerlijke onzekerheid van: is het wel helemaal juist wat ik beweer?, maar eerder zichzelf poneren in de trant van: het is belangrijk omdat *ik* het zeg!

Overheersing door het gevoel

Ging het ooit nog om het zoeken naar een balans tussen verstand en gevoel, en een volwassenheidsideaal van een goed uitgegroeide persoonlijkheid waarin die beide aspecten in harmonie tot hun recht komen. Volgens de historicus Huizinga leed de samenleving in de jaren dertig van de vorige eeuw reeds aan een verstoring van dat beeld. Hij signaleerde toen al dat veel volwassenen niet meer loskwamen van *puberteitsvoorstellingen*. Daarmee bedoelde hij een verwarring en vermenging van *affect* en *inzicht*. Een mentaliteit waarop de levensfilosofie aansloot. Daarin gaat het eerder om de verheerlijking van het bestaan dan om het kennen daarvan. De pedagoog M.J. Langeveld citeerde deze uitspraak in zijn *Inleiding tot de studie der paedagogische psychologie van de middelbare-schoolleeftijd*, in de jaren zestig. In zijn uitleg tijdens de colleges heeft hij vast en zeker een aantal keren aan zijn toehoorders gevraagd: "Begrijp U?"

Het heeft er de schijn van dat Huizinga's zienswijze nog steeds hout snijdt. Tegelijkertijd is het goed om te beseffen dat de universiteit niet uitsluitend meedeint op de golven van culturele veranderingen, maar nog steeds kritische denkers herbergt.

Referenties:

Dunk, H.W. von der. (2011). Over 'Individualisme en collectivisme': "... een doorgeschoten individualisme, dat onze samenleving het stempel van narcistisch en ik-bezeten heeft opgeleverd (vgl. Christopher Lash, *The Culture of Narcissism. American life in the Age of Diminishing Expectations*, 1979).(.....) Het gelijkheidsdogma van de democratie werkt als een permanente oproep om zich te onderscheiden." In: *De glimlachende sfinx. Kernvragen in de geschiedenis*, Amsterdam, p. 119 ev.

Huizinga, J. (1935). *In de schaduwen van morgen*, p. 114 : "Een kenmerk van onzen tijd is, dat een groot gedeelte der mensen over de heerschappij van puberteitsvoorstellingen niet meer heen komt."

Pleij, H. (2014). "Die eeuwenoude nivelleringsdrang dreigt echter steeds averechtser effecten in de hand te werken. Van 'we zijn allemaal even gewoon' via 'we zijn allemaal even bijzonder' glijden we in snel tempo door naar 'ik ben minstens zo bijzonder als wie dan ook en dat moet iedereen weten'. In: *Moet kunnen. Op zoek naar een Nederlandse identiteit*. Amsterdam, p. 212 ev.

Rusman, F. (2015). 'Zo belangrijk zijn we ook weer niet. Kennis van het zelf is niet het eindpunt van het mens zijn maar het begin'. In: *NRC Handelsblad* van 11 januari.

Safranski R. (2004). Over de *levensfilosofie*: "De levensfilosofie uit de tweede helft van de negentiende eeuw gelooft iets te hebben gevonden waar duizenden jaren lang vergeefs naar werd gezocht: het leven. (...) Leven kan niet voor de rechterstoel van de rede worden gedaagd." In: *Hoeveel waarheid heeft de mens nodig?*. Amsterdam / Antwerpen, p. 129.

Thoomes, D.Th. (2011). Poëzie over, voor en van schoolkinderen. In: *Lessen* (Nationaal Onderwijsmuseum), vol. 6, nr. 2, pp. 14-16, fulltext:

<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/226074>

Het kind verwierf in de vorige eeuw steeds duidelijker een eigen plaats in de cultuur.

Illustratie: Boekhandel Kemink, Domstraat, Utrecht.

DUIC Verdwenen winkels

Bilthoven, april 2026

Een eerdere versie van dit artikel is gepubliceerd in: *In de Waagschaal, tijdschrift voor theologie, cultuur en politiek*, jrg. 34, nr. 17, 2005, p. 23.